

Hikmet Yurdu, İmam Matürîdî ve Matürîdîlik Özel Sayısı,
Yıl: 2, S.4 (Temmuz-Aralık 2009), ss. 13 - 15

Matürîdî'nin Düşünce Sisteminin Önemi

Prof. Dr.Hanifi Özcan
Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyesi
hanifi.ozcan@deu.edu.tr

ÖZET

İmam Matürîdî, Türk Din Anlayışının gelişip şekillenmesinde birinci derece etken olan bir şahsiyet olarak görülebilir. Nitekim onun geliştirdiği, Kitap, sünnet ve örf ve adetlere dayalı sistemi te'vil yoluyla genişletmek metodu, Türk Din anlayışının özünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İmam Matürîdî, Türk Din Anlayışı, te'vil, Kur'an

ABSTRACT

Importance of Matürîdî's Thought System

Imam Matürîdî is one of the most important scholars in Islamic world, because of that he improved Turkish religious understanding. His system is based on the Book (Koran), Prophet's traditions and custom and usage and it improved by way of interpretation (te'vil). It was constituted of Turkish religious understanding.

Key Words: Imam Matürîdî, Turkish religious understanding, Koran, interpretation (te'vil)

Mâtürîdî'nin topyekûn düşüncesini bir "**sistem**" olarak ele almak, ya da onu bir *sistem* olarak görmek demek; onun din alanındaki çeşitli görüşlerinin, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere birbiriyle uyumlu ve birbirine bağlı bir *örgü* ve buna dayanan **dînî bir öğreti** oluşturduğunu ileri sürmek demektir. Bu öğretinin temelinde birbirine sıkı sıkıya bağlı bir *ilkeler bütünü* yer almaktadır.

Bu bütünü oluşturan başlıca unsurlar "**akıl**", "**vahiy**", "**sünnet**", "**örf ve âdetler**"dir. Bir başka deyişle, onlar, bir bakıma, bu sistemin temel öğeleri ve onun zorunlu bileşenleridir. Mâtürîdî'nin düşünce sisteminde bu bileşenler arasındaki uyum ve âhenk "**te'vîl**" yoluyla sağlanmaktadır. Öyle ki, *te'vîl*, sistemin temel dokusunu oluşturmakta ve ona ana rengini vermektedir. Çünkü *te'vîl* *akıl* bir eseri ve bir başarısıdır.

Burada, yani *te'vîl*'de, **akıl**, muhtemel anlamlardan birini, daha doğrusu, *sünnet*'e ve geleneğe, dolayısıyla insanın yararına, en uygun olanı tercih eder. Bu tercihte, *örf ve âdetler* akla ışık tutar ve onu en uygun anlayış ve kav-

rayışa yönlendirir. Bunu gerçekleştirmede uygulanacak yöntem, konunun ilgili olduğu alana ve duruma göre değişir. **İstidlâl, kıyas, içtihat vb.** burada başvurulan yöntemler arasında yer alır.

Bu sistemde *akıl, vahiy ve sünnet* âdeta birbirinden ayrılmaz bir “üçlü” oluşturur. Ancak, sistemin idaresinden ve kontrolünden *akıl* sorumludur. Yani *vahiy* ve *sünnet* ancak *akıl zemininde* bir anlam ifade eder. Bir başka deyişle, anlamının *aklen* açık ve berrak olduğu yerlerde **vahiy** doğrudan esas alınır; kapalı olduğu durumlarda ise *te’vîl* edilir. Aslında, Mâtürîdî’ye göre, sahabe döneminden sonraki bütün *tefsirler* bir *te’vîl*’dir ve “*te’vîl*”, **amelî** konularda, yani uygulamada ve hayatın her alanında *vahye* işlerlik kazandırır.

Ahlâkî alanda “*iyi*” ve “*kötü*”nün tespitinde ise, *akıl* ile *vahiy* arasında bir “**iç uyum**” vardır. Bu uyuma göre, *aklın vahiy*’den önce olması zorunludur ve **ahlâkta vahyin görevi, aklın tespitlerini teyit etmektir.** Çünkü “**akl-ı selîm**” ile “*vahiy*” arasında, yaratılışı gereği, hiçbir zaman bir *çatışma* olmaz. Burada, *vahyin* (naklin) yardımı ve desteği -*kendi fikrî çabasıyla kavrayabilecek zihnî seviyeye sahip olan çok az sayıdaki filozoflar ve âlimler için değil*- ancak öğretme, yönlendirme ve uyarı ile anlayabilecek kapasitedeki insanlar içindir.

Bu sistemde, **amelî** konularda *vahiy* ve *sünnet* ağırlıklı olan bu yaklaşım, **îtikâdî** ve **ahlâkî** konularda *akıl* ağırlıklıdır. Mesela, amelî alanda *vahye* destek olarak görülen *sünnet*’e, îtikâdî konularda **temkinli** yaklaşılır. **Mi’râc**’ın *vahiyde* yer almayan ayrıntıları **âhad haber**le bilindiği için, bizim o konuda her hangi bir şey söyleyemeyeceğimiz ifade edilir.

Bütün bunlarda göz önünde bulundurulmuş amaç, **akla ve sağduyuya aykırı olmayan bir din anlayışı** geliştirmektir. Bu bağlamda pekâlâ denilebilir ki, bu sistemde bileşenler arasındaki ilişkinin *te’vîl* yoluyla sağlanmasının sebebi, daha doğrusu, sistemin **varlık sebebi**, bütün insanlara örnek olacak ve **İslam Dini**’ni Arap kültürünün ve Emevî ırkçılığının çerçevesi dışına çıkararak onu *evrenselleştirecek* ve başka milletlerin de benimseyebilmesini sağlayabilecek bir **yaklaşım**a elverişli “**bir din anlayışı**” tesis etmektir. Öyle görünüyor ki, “**Türk Müslümanlığı**” da denilen “**Türk din anlayışı**”, varlığını bu yaklaşıma borçludur ve o, bu tür bir fikrî zeminde ortaya konulmuştur.

Tarihte çeşitli dinleri benimseyip değiştirerek, âdeta bir *arayış* içerisinde olan ve sonunda **İslâmiyet**'te karar kılan Türkler için bu çok önemlidir. Bunu, yani *Türk din anlayışını*, Mâtüridî düşünce sistemine varlık kazandıran bileşenlerin gerçekleştirdiği bir **"kazanım"** ve bir **"fıkrî başarı"** olarak görmek gerekmektedir.

Bütün sistemde göz önünde bulundurulmuş temel amaç ise, **"geleneğine bağlı Müslüman olmayı sağlamak"**tır. Öyle görünüyor ki, Mâtüridî, baştan sona bunun mücadelesini vermiştir. Yani o, kendi tarihinden, örf ve âdetlerinden kopmadan bir dinin nasıl benimsenebileceğini göstermeye çalışmıştır. Bir başka deyişle, o, sonradan benimsenen dinle, tarih boyu sahip olunan **kültürü kaynaştırmanın**, yani deyim yerindeyse, **"dini kendine mal etme"**nin ve **kültürdeki milliyetçiliği dine de yansıtmanın** yollarını aradığı izlenimini vermektedir. Bu amaçla, o, konunun ilgili olduğu yere ve duruma göre, **Ebû Hanîfe**'nin yöntemine ve **"uygulamaları"**na sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.

Bu yüzden, Mâtüridî düşünce sisteminde **te'vîl** merkezî bir yere ve öneme sahiptir. Çünkü **te'vîl**'in kazandırdığı imkânla, İslâm Dini, *Kur'an ve Sünnet* temeline dayanan ve bu temelden fedakârlıkta bulunmayan bir yaklaşımla ele alınıp dinin **metafizik**, dolayısıyla **evrensel** boyutu, Arap kültürünün etkisiyle tarih boyu oluşan ve dinin özünden ve aslından olmayan unsurlardan kısmen ayıklanabilmiştir. Böylece, bir bakıma, yeni benimsenen dini, insanın, yabancı bir unsur olarak değil, âdeta kendi kültürü içerisindeki bir fıkrî açılım ve yeni bir oluşum olarak görmesi ve dine daha çabuk ısınıp adapte olması sağlanmıştır.

İşte, bu nedenle, Mâtüridî düşünce sistemini, Türk düşünce hayatının ve Türk kültürünün temel unsurlarından biri ve belki de en önemlisi olarak görmek gerekir. O halde, pekâlâ denilebilir ki, özünü bu sistemin oluşturduğu **Türk din anlayışı**; eğer çeşitli amaçlarla, çeşitli şekillerde, çarpıtılmadan anlaşılır ve yorumlanırsa, Türk halkının, gelişen **"yeni dünya düzeni"**ne, kendi kültürünü ve milli değerlerini koruyarak, kolayca ayak uydurmasını sağlayacak fıkrî zemine ve fıkrî imkâna sahiptir.

Başvuru için Kaynaklar:

Hanifi Özcan, Mâtüridî'de Bilgi Problemi.

Hanifi Özcan, Mâtüridî'de Dinî Çoğulculuk.

Hanifi Özcan, "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Düşünce", Türkler (Ansiklopedisi)